

80. Винар Л. Економічний колоніалізм в Україні та інші праці / Українське історичне товариство, Наукове товариство ім. Т. Шевченка в Європі, Національна академія наук України, Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника; [за ред. Л. Винара]. - Нью-Йорк; Париж; Львів: [б. в.], 2005. - 476 с.

81. Галамай С. Боротьба за визволення України. 1929-1989 / С. Галамай. - Львів: Каменяр, 1993. - 343 с.

82. Кубійович В. Наукові праці. - Т. 1 / [за ред. О. Шаблія]. - Париж; Львів: Фенкіс, 1996. - 800 с.

83. Лисяк-Рудницький І. Історичні есе: у 2 тт. / І. Лисяк-Рудницький; [пер. з англ. У. Гавришків, Я. Грицака]. - К.: Основи, 1994. - Т. 2. - 573 с.

84. Прокоп М. Рух опору і відродження в Україні / М. Прокоп // Напередодні незалежної України. Спостереження і висновки. - Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто; Львів: [б. в.], 1993. - С. 291-416.

85. Валовой Д. Экономика: Взгляды разных лет (становление, развитие и перестройка хозяйственного механизма) / Д. Валовой. - М.: Наука, 1989. - 454 с.

86. Волкогонов Д. Семь вождей: Галерея лидеров СССР: в 2-х кн. / Д. Волкогонов. - М.: Новости, 1995. - 496 с.

87. Земцов И. Крах эпохи: в 2 кн. - Кн. 1: Андропов, Черненко, Горбачев... последние коммунисты в Кремле / И. Земцов. - М.: Наука, 1999. - 399 с.

88. Кожин В. Россия. Век XX (1939-1964) / В. Кожин. - М.: Эксмо-Пресс, 2002. - 446 с.

89. Пихоя Р. Г. Советский Союз: история власти. 1945-1991 / Р. Г. Пихоя. - Новосибирск: Сибирский хронограф, 2001. - 684 с.

90. Зашкільняк Л. Методологія історії від давнини до сучасності / Л. Зашкільняк. - Львів: Держ. ун-тет ім. І. Франка, 1999. - 224 с.

S. Davydovych

SOCIAL AND ECONOMIC DEVELOPMENT OF IVANO-FRANKIVSK REGION (1965–1980) IN HISTORIOGRAPHY

The approaches of the complex investigation of the history and ideas and opinions on social and economic problems of Ivano-Frankivsk region are given in this article. The historiographic analysis states that the transactions of the Soviet historians and foreign science have researched a great deal of the western regions of Ukraine. The new stage in historiographic development started in the 2-nd part of the 80-ties of XX century. The considerable contribution in the theoretic generalization of the processes, the determination of the tendencies, and the main trend in the development of modern historiography has also been made by the Ukrainian and Russian researches.

Key words: Ivano-Frankivsk region, industry, agriculture, social services, historiography.

© С. Давидович

Надійшла до редакції 06.04.2011

УДК 94 (438) "1918-1939"

ІДЕЯ ГАДЯЦЬКОЇ УНІЇ В ПОЛЬСЬКИХ ГЕОПОЛІТИЧНИХ КОНЦЕПЦІЯХ МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ

ВОЛОДИМИР КОМАР,

кандидат історичних наук, доцент, завідувач кафедри історії слов'ян

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ

Проаналізовано витоки й традиції польської східної політики. Показано, що ідея Гадяцької унії 1658 р. проявилася в політиці федералізму й прометеїзму Ю. Пілсудського, яка була спрямована на утвердження домінації Польщі у Східній Європі.

Ключові слова: Гадяцька унія, Польща, східна політика, федералізм, прометеїзм.

Постановка проблеми та стан її вивчення. Ідея Гадяцької унії зародилася в часи правління короля Яна III Собеського (1674-1696 рр.). Річ Посполита ще не встигла отямитися від війн зі Швецією й Московським царством, як Туреччина регулярно протягом тридцяти років продовжувала нападати на її землі. Саме в цей період почав функціонувати міф тріалістичної Речі Посполитої: польського, литовського й руського (українського) народів. Уже в 1674 р. у Варшаві переважали погляди, що втілення в життя статей Гадяцької унії могло спонукати запорозьких козаків підтримати Річ

Посполиту силою зброї. Власне, на принципах Гадяцького трактату формувалося порозуміння гетьмана Івана Мазепи з польським королем Станіславом Ліщинським 1708 р. [1]. До Гадяцької ідеї повернулися після січневого повстання в Королівстві Польському 1863-1864 рр. Виданий владою повстанців маніфест звертався до ідеї єдності "...поляків, литовців і русинів". Найкращим доказом цього була медаль, видана з нагоди скасування панщини. На її реверсі були зображені герби Польщі, Литви й Русі.

До ідейної спадщини Гадяцької унії зверталися по-

№ 4 (111) травень-червень 2011 р.

літики та історики протягом ХХ ст. Про вплив Ягеллонських традицій і їх нездійсненого продовження - Гадяцької унії - на формування федераційної концепції писала одна з найбільш довірених осіб Юзефа Пілсудського - Богуслав Медзінський [2]. Подібної думки дотримувалися інші прихильники політики Великого Маршала. Вони вважали, що в добі Речі Посполитої польська великодержавність розбудовувалася у формі унії з найближчими народами, а з Польщею Україна була пов'язана історичними узами спільної боротьби проти турецько-татарської агресії [3]. Разом із тим, вони вказували на помилки польської політики, яка розвивалася в інтересах так званих "крулевят", що віддали Україну під владу Москви. Історик доби Польської Народної Республіки (ПНР) Сергіуш Мікуліч також зосередив свою увагу на спробах Ю. Пілсудського повернутися до ідеї Гадяцької унії 1658 р., за якою Князівство Руське стало рівноправним членом польсько-литовської Речі Посполитої з визнанням громадянських прав православно-посполитого населення [4]. Розкриваючи перебіг подій підписання Гадяцької унії 1658 р., сучасний польський історик Януш Качмарчик висловив переконання, що саме Гадяцька унія живила федераційну уяву пілсудчиків [5]. В українській історіографії згадана тема саме під таким кутом зору не розглядалася.

Метою дослідження є з'ясування ролі й місця ідеї Гадяцької унії 1658 р. в концепції федералізму й прометеїзму Польщі 20-х - 30-х рр. ХХ ст.

Виклад основного матеріалу. Ідея Гадяцької унії стала актуальною в період відновлення незалежності Польщі. Після 123-літньої неволі 11 листопада 1918 р. відродилася Польська республіка. Її будівничий - Начальник держави Ю. Пілсудський - добре усвідомлював усю складність відбудови Польської республіки, що знову, як у ХVІІІ ст., опинилася в оточенні "німецької та російської стихій". На його тверде переконання, Польща, затиснута з обох боків ворожими Німеччиною та Росією, мала шанс утвердити свою незалежність лише як велика держава. Бо при спільній координованій зовнішній політиці найближчі сусіди із заходу і сходу могли поділити між собою польські землі, як це не раз бувало в минулому. Ю. Пілсудський усвідомлював причини, що призвели до краху давньої Речі Посполитої, яка в кінці ХVІІІ ст. була поділена між Пруссією, Росією та Австрією.

Навчаючись на медичному факультеті Харківського університету, Ю. Пілсудський вповні спізнав політику русифікації та раз і назавжди вирішив присвятити своє життя боротьбі за визволення рідної вітчизни [6]. У той момент у молодого революціонера з партійним псевдонімом "Віктор" переважали соціалістичні переконання. Згодом Ю. Пілсудський став лідером Польської соціалістичної партії (ППС). Однак соціалізм був для Ю. Пілсудського лише засобом для здобуття незалежності Польщі, а не кінцевою метою. Тому не дивно, що "...він вийшов з партійного поїзда на станції Незалежність" [7].

Концепція федералізму була створена ще перед Першою світовою війною в середовищі ідейних соратників Юзефа Пілсудського (пілсудчиків). Своїм зовнішньополітичним вектором вона була спрямована на розчленування Російської імперії з перспективою її розпаду на окремі національні держави, які передбачалося з'єднати з Польщею на умовах федерації. Фактично йшлося про відновлення геополітичної конструкції на зразок давньої Речі Посполитої, могутність якої приростала за рахунок білоруських, литовських й українських земель. Прихильниками цієї політичної концепції виступали польські ліві партії - Польська партія

соціалістична (ППС) і Польське стронніцтво людове "Визволене". Причому вони прагнули досягти поставленої мети мирним шляхом. Для Ю. Пілсудського федералізм виступав знаряддям для відновлення великодержавного статусу Польщі, яка повинна була перехопити в Росії пріоритетну роль у регіоні Східної Європи. "Ми повинні бути господарями не лише в себе вдома, а й у всій державі царя", - наголошував він [8]. Опинившись у не вигідному геополітичному становищі - між Німеччиною й Росією і не маючи дієвої підтримки з боку великих держав, Ю. Пілсудський вирішив будувати систему союзів із народами, які так само, як до недавня Польща, "стогнали під гнітом" царської Росії. Польський державний інтерес полягав, насамперед, у тому, щоби раз і назавжди позбутися небезпечного російського сусідства, відгородившись буферною зоною напівзалежних від Польщі держав, які постали б на просторі від Балтійського до Чорного морів. Якщо соціалізм був для Ю. Пілсудського засобом здобуття незалежності, то федералізм став знаряддям утвердження незалежності.

Ю. Пілсудський і його оточення в концепції федералізму фактично намагалися втілити в життя ідею Гадяцької унії 1658 р. Вони добре розуміли, що лише в союзі з литовським, білоруським й українським народами Польща зможе претендувати на роль регіонального лідера в Центрально-Східній Європі. Доказом цієї тези може слугувати славна двохсотлітня історія давньої Речі Посполитої, яка об'єднала у своїх кордонах литовські, білоруські й українські землі.

Зустрічаємо аналогії в ставленні до Росії як у тексті Гадяцької унії, так і в концепції федералізму. Український історик о. Юрій Мицик наголошує на тому, що в побудові Речі Посполитої трьох народів залишалося місце також для Московського царства. Він стверджує, що Гадяцький трактат не мав формального спрямування проти Москви, більше того він залишав місце для неї як рівноправного члена конфедерації [9]. Ю. Пілсудський при всій своїй нелюбові до царського режиму також відводив місце для Росії в союзі рівноправних народів. Усе життя, за висловом польського історика Анджея Новака, він займався пошуками так званої "третьої Росії" [10]. Ю. Пілсудський не сприймав ані "білої", ані "червоної" Росії, тобто ані царської, ані більшовицької. Він хотів бачити Росію демократичною, яка б не загрожувала національним інтересам Польщі. Однак, не зумівши витворити такий тип російської дійсності, він зупинився на тому, що треба принаймні відділитися від Росії бар'єром незалежних держав, які були би пов'язані федераційними зв'язками з Польщею. Ішлося насамперед про організацію всіх відцентрових сил імперії від Кавказу й України аж до Естонії та Фінляндії.

Першим елементом реалізації концепції федералізму стала Литва [11]. Велике князівство Литовське було складовою частиною давньої Речі Посполитої, що утворилася з підписанням Люблінської унії 1569 р. Литва залишалася основним елементом Гадяцької унії 1658 р. Литва - це мала батьківщина Ю. Пілсудського, без якої він не уявляв майбутньої федерації. Більше того, погоджуємося з тими істориками, які сміливо стверджують, що Ю. Пілсудський ніколи не був патріотом Польщі, а все життя залишався патріотом Речі Посполитої [12]. Ю. Пілсудський був романтиком, вихованим на ідеалах шляхетських повстань ХІХ ст., гаслом яких було "За нашу і вашу свободу!". Однак литовська кампанія завершилася поразкою у зв'язку з неприйняттям польської політичної зверхності. Ли-

товці, навчені гірким досвідом минулого, бажали самостійно творити власну державу.

Подібною була ситуація в Білорусі. Створена Білоруська народна республіка (БНР) не користувалася достатньою підтримкою місцевого населення. Тому в політиці в Білорусі Ю. Пілсудський вирішив спертися на місцеве польське населення. Це призвело до зворотного ефекту. Білоруські селяни відвернулися від поляків і піддалися на привабливі більшовицькі обіцянки [13].

Інакше виглядала ситуація з Україною, тобто з Українською Народною Республікою (УНР). Бо інша частина українських земель - Західно-Українська Народна Республіка (ЗУНР) у червні 1919 р. уже була повністю окупована польськими військами. У концепції федералізму, як в інших польських геополітичних концепціях, Галичина однозначно вважалася інтегрованою частиною майбутньої Польської держави.

Натомість УНР оцінювалася як реальний союзник і рівноправний член майбутньої федерації. На цих засадах 22 квітня 1920 р. була підписана Варшавська угода, у якій відбулося визнання України Польщею і, як наслідок, приділялася допомога в боротьбі за визволення українських земель. У Варшавській угоді реалізовувалася концепція федералізму, яка сягала своїм корінням ідей Гадяцької унії. Верховною владою УНР визнано Директорію на чолі з отаманом Симоном Петлюрою. Спільний кордон з УНР мав пролягати приблизно вздовж поділу земель давньої Речі Посполитої й Російської імперії. Військова конвенція була підписана 24 квітня 1920 р. і стала інтегрованою частиною угоди [14].

Польський уряд надавав УНР також і матеріальну допомогу. Зокрема, 9 серпня 1920 р. була підписана фінансова польсько-українська угода, яка передбачала надання щомісячної позики уряду II Речі Посполитої на видатки цивільної адміністрації УНР у розмірі 25 млн польських марок [15]. Решту 50 млн УНР мала покривати з власних джерел фінансування.

Влада II Речі Посполитої виконувала союзницькі обов'язки перед Україною й на міжнародній арені. За допомогою дипломатичних ходів було проведено низку акцій, які передбачали визнання УНР іншими державами. Фінляндія однією з перших визнала незалежну Україну й уряд УНР на чолі з отаманом С. Петлюрою. Налагодження українсько-румунських відносин відбувалося на підставі міждержавної угоди 1919 р., у якій була виражена воля УНР у досягненні порозуміння з Польщею. Польське посольство у Вашингтоні повідомляло в держдепартамент США про угоду, підписану у Варшаві із С. Петлюрою й визнання незалежності УНР Польщею, сподіваючись на відповідну підтримку з боку уряду США. Після підписання Варшавської угоди в усіх важливих європейських державах знаходилися посольства або місії України (усього - 13) [16].

Правове, політичне, фінансове й дипломатичне забезпечення польсько-українського договору, названого пізніше "союзом Пілсудський - Петлюра", відбувалося майже одночасно зі спільним антибільшовицьким походом на Київ, який розпочався 25 квітня 1920 р. під гаслом польських повстанців XIX ст.: "За нашу і вашу свободу" [17]. Протягом короткої, але дуже успішної військової кампанії від більшовиків було звільнено значну частину Правобережної України, включно з Києвом. При цьому Ю. Пілсудський у своїх виступах перед населенням постійно наголошував, що польська армія лише допомагає Армії УНР відновити незалежність і покине Україну відразу після того, як повністю звільнить її територію від більшовиків. Однак ці слова не переконали українське селянство, у свідомості яко-

го віками слово "поляк" - було синонімом слова "пан", а значить гнобитель. Справу довершувала більшовицька пропаганда, яка додавала до цього ще й "класовий ворог", "окупант" та інші епітети, не забуваючи при цьому обіцяти "Землю селянам!". Уряд УНР у розпал розгулу отаманщини в Україні не користувався достатньою підтримкою народу.

В умовах неприйняття польської присутності в Україні розпочався контрнаступ Червоної Армії, який був таким же стрімким, як травнева офензива союзних польсько-українських військ [18]. Уже в середині липня 1920 р., опинившись під Варшавою, більшовицькі війська загрожували не лише Польщі, а й державам Західної Європи. Тепер уже багато залежало від позиції С. Петлюри, який на чолі війська УНР стримував наступ більшовиків на Галичину.

Стійкість і героїзм армії УНР, яка зупинила просування 1-ї Кінної армії С. Будьонного до Варшави, дали можливість польським військам під керівництвом Ю. Пілсудського успішно завершити "чудо над Віслою" [19]. Польща була врятована, але кампанія 1920 р. переконала польське керівництво у неможливості поставлених завдань, що ледве не завершилося для них втратою державної незалежності.

Парадоксально, що поразка федераційних планів Ю. Пілсудського означала реалізацію концепції його головного антагоніста - Романа Дмовського, який, керуючись політичним раціоналізмом, уважав, що кордони незалежної Польщі сформується значною мірою незалежно від волі поляків. Про брак політичного реалізму Ю. Пілсудського, який жив реаліями минулого, найкраще сказав лідер селянської партії Вінценті Вітос: "Пам'ятаю, як одного разу мені один із серйозних людей говорив із жахом, що коли Пілсудський почав легковажно просуватися разом із військами на схід, а навіть мріяти про взяття Москви й Петербурга, то йому нагадали про плачевні результати походів гетьмана Жолкевського та інших, які також були великими вождями. Юзеф Пілсудський відповів: "То були дурні, а не такі військові генії, як я" [20].

Польща була знесилена в боях із більшовиками, але й вони не мали змоги продовжувати боротьбу. Ризький договір 1921 р. між Польською й радянськими республіками був порятунком для обох. А для України він обернувся національною трагедією. Українські землі в черговий раз зазнали поділу. Галичина, Західна Волинь, Західне Полісся, Холмщина й Підляшшя опинилися у складі Польщі. Більшість українських земель стали основою для створення Української Соціалістичної Радянської Республіки.

Армія УНР на час підписання Ризького договору вже була інтернована в таборах на території Польщі. Усупереч зобов'язанням перед російською владою поляки продовжували зберігати вірність своїм українським союзникам. Ю. Пілсудський під час відвідин інтернованих українських вояків армії УНР розумів, що поразка Київського походу перекреслила мрію всього його життя. Однак він не відмовився від реалізації своїх планів у східній політиці Польської держави. Інша справа, що концепція федералізму була знову похована. Проте їй на зміну прийшла інша, яка також формувалася в найближчому оточенні Ю. Пілсудського і згодом одержала назву концепції прометеїзму. Її назва походить від міфічного Прометейя, який пожертвував своїм життям заради свободи й незалежності людства. За аналогією із цим, Польща, як Прометей, добровільно брала на себе місію нести світло європейської цивілізації на схід і визволити "поневолені" Росією

народи. Суть концепції прометеїзму Польщі мало чим відрізнялася від федералістичної програми пілсудчиків, а її зміст був наскрізь пронизаний духом Гадяцької угоди. Різниця полягала лише в нових геополітичних реаліях - на руїнах царської Росії утворилася Радянська держава. Творці прометеїзму вважали, що від цього суть російського імперіалізму не змінилася. Вони сподівалися, що національно-визвольні рухи стануть причиною неминучого краху Радянського Союзу. І всіляко підтримували й стимулювали сепаратистські відцентрові тенденції в його національних республіках. Порівняно з федераційною концепцією в орбіту своїх впливів прометеїсти намагалися залучити значно більше народів. Серед них, передусім, українці, народи Південного Кавказу: грузини, азербайджанці, вірмени; чисельні народи Північного Кавказу; кримські й поволзькі татари; народи Середньої Азії; козаки; народи західної Фінляндії: карели та інгри [21]. Так звані прометеївські народи мали творити об'єднаний антирадянський фронт на чолі з Польщею. Це гарантувало їй великодержавний статус, а разом із тим зовнішню й внутрішню безпеку в Центрально-Східній Європі. Відокремлення Росії буфером напівзалежних держав означало перетворення її раз і назавжди в другорядну країну, замкнуту на Азійському континенті.

Ключову роль у цій системі федераційних договорів відводилася Україні. Цю тезу переконливо аргументував активний діяч прометеївського руху - Владзімеж Бончковський: "Грузія, Азербайджан, Північний Кавказ, Туркестан, Україна та інші, утворюючи так званий прометеївський фронт, являють собою потужну силу, що може змінити політичне обличчя Східної Європи. Однак ключем до розв'язання проблеми й основним елементом цілого фронту, який може радикально трансформувати стан сил, є Україна..." [22]. Із цього приводу, в меморіалі Відділу II Генштабу Польщі зазначалося, що верховне командування Війська Польського серйозно оцінювало лише потенціал України, а решта "...були декораціями і тактичними додатками для врегулювання українського питання" [23].

Об'єднуючою метою для поляків та українців у руслі політики прометеїзму виступала оборона Польської держави в умовах загрози з боку Радянського Союзу й співпраця в побудові незалежної Української держави над Дніпром. У зв'язку із цим уважалося, що лише прометеївський фронт народів міг змінити ситуацію в Східній Європі на користь Польщі, якій відводилася роль координатора національно-визвольних рухів поневолених народів СРСР. Українське питання розглядалось, насамперед, як засіб нейтралізації "...імпералістичної політики Москви" [24]. Виважена національна політика Польщі, яка б опиралася на концепції прометеїзму, була покликана переконати українців у необхідності польсько-української співпраці. Унаслідок цього орієнтація вістря українського націоналізму мала змінитися з антипольського на антирадянський напрям.

На завершення варто лише нагадати, що активними учасниками міжнародного прометеївського руху серед інших були видатні українці професор Олександр Шульгін, професор Роман Смаль-Стоцький, професор Мирон Кордуба, генерал Павло Шандрук, націоналіст і відомий поет Євген Маланюк та інші. Вони були переконані в необхідності обрання європейського вибору для України. А також у тому, що торувати нелегкий шлях України до Європи нам необхідно разом із найближчим нашим західним сусідом - із Польщею, відповідно до духу та ідей Гадяцької унії.

Висновки

Таким чином, Гадяцька унія 1658 р. стала продовженням традиції давніх Ягеллонів, які східний напрям визнали пріоритетним у зовнішній політиці Польської держави. У часи УНР ідея Гадяцької унії полягала в об'єднанні національно-визвольних рухів народів Росії в спільний антиімперський фронт. Найважливішим елементом цього союзу була Україна. Принципи, закладені в Гадяцькому трактаті 1658 р., знайшли вияв у федераційній концепції й політиці прометеїзму Польщі, які реалізовувалися політиками з найближчого оточення Юзефа Пілсудського й відповідали його баченню місця та ролі Польщі в Центрально-Східній Європі.

У контексті досліджуваної проблеми перспективу має дослідження ідеї Гадяцької унії в українських геополітичних концепціях.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Kaczmarczyk J. Rzeczpospolita Trojga Narodów. Mit czy rzeczywistość. Uгода Gadziacka - teoria i praktyka / J. Kaczmarczyk. - Kraków : Księgarnia Akademicka, 2007. - S. 149.
2. Miedziński B. Wojna i pokój / B. Miedziński // Kultura. - Paryż, 1966. - № 6/224. - Cz. II. - S. 31; Miedziński B. Polityka wschodnia Piłsudskiego / B. Miedziński // Zeszyty Historyczne. - Paryż, 1975. - Z. 31. - S. 6.
3. Krymski T. Racja stanu Polski na Wschodzie / T. Krymski, E. Wiśniowski // Pod znakiem odpowiedzialności i pracy. Dziesięć wczorów / [pod redakcją A. Skwarczyńskiego]. - Warszawa : Droga, 1933. - S. 210, 216. (Під цими псевдонімами дописували керівники прометеївського руху з Генштабу Польщі: майор Тадеуш Штцель і капітан Едмунд Харашкевич).
4. Mikulicz S. Prometeizm w polityce II Rzeczypospolitej / S. Mikulicz. - Warszawa : Książka i Wiedza, 1971. - S. 16.
5. Kaczmarczyk J. Указана праця. - S. 149.
6. Watt M. R. Gorzka chwała. Polska i jej los 1918 - 1939 / M. R. Watt. - Warszawa, 2005. - S. 27.
7. Наленч Д. Юзеф Пілсудський - легенди и факты / Д. Наленч, Т. Наленч ; [пер. с пол.]. - М. : Политиздат, 1990. - С. 95.
8. Piłsudski J. Pisma zbiorowe. Uzupełnienia / J. Piłsudski ; [red. A. Garlicki, R. Świątek]. - Warszawa, 1992. - T. I. - S. 129-130.
9. Мицик Ю. Гетьман Іван Виговський / Ю. Мицик. - К., 2004. - С. 44.
10. Nowak A. Jak rozbić Rosyjskie imperium? Idee polskiej polityki wschodniej (1733 - 1921) / A. Nowak. - K. : ARKANA, 1999. - S. 8.
11. Suleja W. Józef Piłsudski / W. Suleja. - Wrocław-Warszawa-Kraków : Wydawnictwo. Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, 2004. - S. 225.
12. Łoek J. Idea federacyjna Józefa Piłsudskiego / J. Łoek // Libertas. Kwartalnik Społeczno-Polityczny. - Paryż, 1986. - Z. 6. - S. 60.
13. Mironowicz E. Białorusini i Ukraińcy w polityce obozu piłsudczykowski / E. Mironowicz. - Białystok, 2007. - S. 27.
14. Військова конвенція між Польщею і Україною // Мазепа І. Україна в огні і бурі революції / І. Мазепа. 1917-1920. - К., 2003. - С. 546.
15. Centralne Archiwum Wojskowe (CAW), Oddział II Sztabu Głównego, I.303.4.5740, k. 55 (Ukraińcy. Źródła finansowe rządu URL w 1920 r.).
16. Ibid., k.59 (Poselstwo Polskie w Waszingtonie. Załącznik do str. 11. 30.04.1920 r.).
17. Wiszka E. Emigracja ukraińska w Polsce 1920 - 1939 / E. Wiszka. - Toruń, 2005. - S. 23.
18. Гудь Б. Нелегка дорога до порозуміння. До питання генези українсько-польського військово-політичного співробітництва 1917-1921 pp. / Б. Гудь, В. Голубко. - Львів, 1997. - С. 29.
19. Biblioteka Narodowa w Warszawie, mf. 68867 (Partyzancko-Powstańczy Sztab Ukraiński), k.55 (Папорт начальника генерального штабу до Головного отамана від 15 серпня 1920 р.).
20. Witos W. Moje wspomnienia / W. Witos. - T. 2. - Paryż, 1964. - S. 364; Kaczmarczyk J. Указана праця. - S. 149.

21. Витяг з аналітичної довідки "Польсько-прометеївські стосунки", складеної "двійкою" (ксерокопії документів з Російського державного військового архіву) // Сідак В. С. Спецслужба держави без території: люди, події, факти / В. С. Сідак, Т. В. Вронська. - К., 2003. - С. 175.

22. Bączkowski W. Na marginesie prób tworzenia polskiej racji stanu w kwestii ukraińskiej / W. Bączkowski // Biuletyn Polsko-Ukraiński. - 1932. - № 1. - S. 11.

23. Lewandowski J. "Prometeizm" - koncepcja polityki wschodniej państwa (Część 1) / J. Lewandowski // Biuletyn Wojskowej Akademii Politycznej (seria historyczna). (Warszawa). - 1958. - № 2. - S. 130.

24. Bączkowski W. Problem problemów Polskich / W. Bączkowski // Biuletyn Polsko-Ukraiński. - 1938. - № 9. - 27 lutego. - S. 101.

V. Komar

IDEA OF THE TREATY OF HADIACH IN THE POLISH GEOPOLITIC CONCEPTS OF THE INTERWAR PERIOD

The origins and traditions of the Polish eastern policy are analyzed. The idea of the Treaty of Hadiach in 1658 became apparent in J. Pilsudski's policy of federalism and prometheism, which were aimed at strengthening Poland's dominance in Eastern Europe.

Key words: the Treaty of Hadiach, Poland, eastern policy, federalism, prometheism.

© В. Комар

Надійшла до редакції 15.04.2011

УДК 94(477.6):316.4.063.7"1943/1953"

РЕПРЕСІЇ ПРОТИ ВІРУЮЧИХ НА ДОНЕЧЧИНІ В 1943–1953 рр.: СТАТИСТИЧНИЙ АСПЕКТ

ОЛЕНА ЛУГОВА,

аспірант Донецького національного університету

Історико-статистичне дослідження присвячене аналізу результатів політики держави щодо віруючих на Донеччині в 1943-1953 рр. Дослідження здійснено на основі методу цільового виявлення, систематизації й порівняльно-статистичного аналізу винайдених в картотеці реабілітованих, бібліотеках та інтернет-ресурсах фактичних матеріалів, документальних та літературних джерел стосовно репресивної політики держави щодо віруючих на регіональному рівні. Обґрунтовано, що віруючі в УРСР та на Донеччині зокрема трактувались як опозиція більшовизму, тому весь арсенал засобів карально-репресивного апарату був направлений на розправу з ними. Жорстокі заходи проти віруючих призвели до неможливості громадян користуватися правом на свободу совісті.

Ключові слова: репресії, статистичний аналіз, виправно-трудова табори, дискримінація.

Постановка проблеми та стан її вивчення. Проблеми, закладені партійно-радянською політикою 1940-1950-х рр., значною мірою сформували конфігурацію релігійно-суспільних відносин після незалеження України. Адже протиріччя релігійного життя сучасної України закорінені в релігійній політиці радянського режиму в минулому. Усе це, а також потреби розвитку наукових засад вдосконалення сучасної державної політики стосовно релігії зумовили актуальність теми статті.

У цьому контексті вкрай важливим є глибоке вивчення репресій в українському суспільно-релігійному просторі внаслідок реалізації компартійно-радянської політичної стратегії та практики кінця 1940-х - поч. 1950-х років у релігійній сфері.

Характер і напрямок еволюції радянської політики щодо релігії та церкви в Україні вивчали В. Баран [1].

О. Вишиванюк [2], В. Войнолович [3] О. Лисенко [4, 5], В. Пашенко [6] та ін. Однак репресивна діяльність держави в релігійній сфері в означений період на регіональному рівні через специфічність джерельної бази фактично залишилась поза увагою дослідників. Автор уводить у науковий обіг матеріали алфавітної картотеки редакційно-видавничої групи "Реабілітовані історією" при Донецькій держадміністрації.

Мета статті - визначити загальне й особливе в здійсненні партійно-радянської репресивної політики в релігійній сфері в цілому в Україні та на Донеччині зокрема, оцінити роль законів та підзаконних нормативно-правових актів, які легалізували державну політику щодо релігії й церкви та регулювали державно-церковні відносини.

Об'єктом дослідження є сукупність організаційних, правових і позаправових, політичних, ідеологічно-про-

№ 4 (111) травень-червень 2011 р.